

İçin “uhdetü’s-semen, uhdetü’l-mebî” gibi terkipler kullanılmaktadır. Bununla, satılan malın sorumluluğunun satıcıya ait olduğu teminat altına alınmakta, aksi takdirde alıcının uğrayacağı zararın karşılanacağı taahhüt edilmektedir. Uhdetü’s-semen aslında semenin yazılı olduğu belgeyi ifade eder. Ancak burada uhde belgedeki semene izâfe edilmektedir. “Damânü’l-uhde” şeklindeki kullanımla da yine uhdetü’s-semen kastedilmiştir. Semen zimmette yer alan bir maldan oluştuğu için bazı yerlerde “damânü’z-zimme” terkibi de aynı anlama gelmektedir. Uhde “ayıba karşı tekeffül borcu” mânasında kullanıldığında satıcının uhdesinde oluşun ve alıcının ne akid ne de kabz sırasında farke demediği ayıptan sorumluluğunu anlatır. Zira akid veya kabz sırasında alıcı tarafından farkedildiği halde ses çıkarılmayan ayıba rıza gösterilmiş sayılır. Satıcının ayıbı bilip bilmemesi onu sorumluluktan kurtarmaz. Satıma konu edilen malın teslimine kadar bütün riskleri genelde satıcıya, teslimden sonrasına ait riskleri ise alıcıya aittir; buna göre teslim işlemi ve ayıbın hangi döneme ait olduğu burada önem arz etmektedir. Bazı durumlarda ifanın iki tarafın katılımına muhtaç bir işlem sayılması bu tür ihtilâfları önlemeye yöneliktir (bk. AYIP).

Kölenin uhdesinin üç gün, bazı rivayetlerde üç gece süreceği yönündeki hadiste geçen “uhdetü’r-rakik” tabiri, satın alınan kölenin üç gün içinde herhangi bir hastalığı ortaya çıkarsa bu hastalığın ispata gerek kalmadan teslim öncesine ait bulunduğu hükmedilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Hastalığın üç gün geçtikten sonra ortaya çıkması halinde bu hastalığın satış öncesinden kaldığı iddiası alıcının ispatına muhtaçtır. Normal hastalıklar için belirlenen üç günlük uhde süresi farkedilmesi uzunca bir zamanın geçmesine bağlı olan akıl hastalığı, cüzzam ve alaca hastalıklarında bir yıldır. Buna “uhdetü’s-sene” denilir. Köle dışında uhdenin işlemediğini belirten Mâlik b. Enes, satıcının satılanla ilgili olarak herhangi bir sorumluluk taşımayacağına dair (berâet) şartının satıcıyı uhdeden kurtarmayacağını ileri sürmüş ve bunu Abdullah b. Ömer’in benzer bir olaydaki uygulamasıyla temellendirmiştir (el-Muvaṭṭaʿ, “Büyü”, 3-4; Ebû Dâvûd, “Büyü”, 70). Bu rivayet berâet şartının uhdeyi düşürmediğini göstermektedir. Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, konuyla ilgili hadisi şerh ederken örf ve âdete dayanan

en önemli meselelerden birini uhdenin teşkil ettiğini belirtir. Çünkü burada uhde, satılan malın kabza rağmen üç veya dört gün daha satıcının sorumluluğunda kalmaya devam etmesini ifade etmektedir. Halbuki normalde satılan malın hasar sorumluluğu kabz ile karşı tarafa geçer. Öte yandan neyin ayıp kabul edileceğine dair belirleyici olan örfdür; hangi malda neyin ayıp sayılacağı o yörelin veya ticaret erbabının örfüne göre tesbit edilir (el-Ḳabes, II, 788-789, 805).

“Ayıba ve zapta karşı tekeffül borcu” anlamındaki uhde akdin hukuku çerçevesinde yer alacağından hukukî işlem vekil tarafından gerçekleştirilmişse uhdeye ilişkin anlaşmazlık durumunda meselenin yargı boyutu da vekile ait olacaktır. Fakat nikâh akdinde vekil akdi kendisine değil müvekkiline izâfe etmek durumunda olduğundan nikâh akdinin uhdesi müvekkile aittir (Serahsî, VI, 132). Kölenin efendisinden izinsiz ve mudâribin yaptığı işlemlerde uhde akidden doğan borçlardan kimin sorumlu tutulacağı, yani bir tür akdî mesuliyet anlamını çağrıştırmaktadır. Son dönem Şâfiî metinlerinde bey’u’l-uhde “bey’ bi’l-vefâ” anlamında kullanılmıştır. Buna göre meselâ borçlu, borcuna karşılık olarak ancak borcunu ödediğinde geri verilmesi şartıyla evini alacaklısına satmaktadır. Heytemî bu satımı fâsîd bey’ kapsamında ele alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü’l-ʿArab, “ahd” md.; Şâfiî, el-Üm (nşr. Rif’at Fevzî Abdülmuttalib), Mansûre 1422/2001, IV, 435-436; Mâverdî, el-Hâvi’l-kebir (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmecûd), Beyrut 1414/1994, III, 369; V, 221-222; VI, 141, 330, 440-441; VII, 81, 224, 237, 282, 283; Serahsî, el-Meb-sûṭ, IV, 95; VI, 3, 6, 132; XII, 104; XIV, 101, 122; XIX, 45; XX, 109; XXI, 77, 87; XXII, 59, 128; XXIV, 128; XXV, 16, 94, 127; XXX, 140; Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, el-Ḳabes fi şerhi Muvaṭṭaʿi Mâlik b. Enes (nşr. M. Abdullah Vülid Kerîm), Beyrut 1992, II, 788-789, 805; İbnü’l-Hümâm, Fethu’l-ḳadîr (Bulak), V, 151-183; İbn Hacer el-Heytemî, Tuḥfetü’l-muḥtâc, [baskı yeri ve tarihi yok], IV, 296-300; Hatîb eş-Şirbînî, Muḡni’l-muḥtâc (nşr. M. Halîl Aytânî), Beyrut 1418/1997, II, 260-261; Buhârî, er-Ravzû’l-mürbiʿ, [baskı yeri ve tarihi yok] (Müessesetü’r-risâle), s. 329; Derdîr, eş-Şerhu’ş-şâgîr (nşr. Mustafa Kemâl Vasfî), Kahire 1392, III, 191-195; Sâlih el-Ezherî, Cevâhirü’l-iklîl, Beyrut, ts. (el-Mektebetü’s-sekâfiyye), II, 50; Es’ad Diyâb, Damânu ‘uyûbi’l-mebî’i’l-ḥafıyye, Beyrut 1403/1983, s. 331, 363; “Uhde”, Mu.F, XXXI, 36-38.

BİLAL AYBAKAN

UHNÛH

(bk. İDRİS).

UHUD GAZVESİ

(غزوة أحد)

Müslümanlarla
Mekkeli müşrikler arasında yapılan
ikinci büyük savaş
(3/625).

Gazveye adını veren Uhud dağı Medine’nin kuzeyinde Mescid-i Nebevî’ye yaklaşık 5 km. mesafededir. Bölgedeki dağ silsilelerinden ayrı ve tek başına bulunduğu için bu adı aldığı anlaşılmaktadır. 8 km. uzunluğundaki dağın yüksekliği 720 metredir. Günümüzde doğuda Medine Havalanı yolu, batıda Tarîkûluyûn ile çevrilmiş olup gelişen şehre bitişmiştir. Medine’den bakıldığında koyu kırmızı bir görünüm arz eden Uhud dağı bitki örtüsü bakımından son derece fakirdir. Hz. Peygamber çeşitli vesilelerle Uhud’dan söz etmiş, “Uhud bizi sever, biz de Uhud’u severiz” demiştir (Buhârî, “Megâzi”, 27; Müslim, “Ḥac”, 503-504). Bir defasında Ebû Zer el-Gifârî ile birlikte Harre mevkinde yürürken Uhud dağına bakmış ve, “Ey Ebû Zer! Şu Uhud dağı kadar altınım olsa üç gün sonra borçlarım için ayırdıklarım hariç elimde tek dinar dahi bırakmadan hepsini infak ederdim” buyurmuştur (Müslim, “Zekât”, 32). Resûl-i Ekrem Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile birlikte Uhud dağına çıktığı bir sırada dağ sallanınca “Ey Uhud, sakın ol! Senin üzerinde bir peygamber, bir sıddîk ve iki şehid var” demiştir (Buhârî, “Aşhâbü’n-nebî”, 5; Tirmizî, “Menâkıb”, 18; Müsned, III, 112).

Hicretin 2. yılında (624) müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında cereyan eden Bedir Gazvesi’nde ağır bir yenilgiye uğrayan müşrikler intikam almak için hazırlık yapmaya başladılar. Yahudi Benî Kaynakâ kabilesinin, ihaneti yüzünden Medine’den sürülmesi diğer Medine yahudilerinin de müslümanlara kin beslemesine sebep oldu. Yahudi liderlerinden Kâ’b b. Eşref, Bedir yenilgisinden duyduğu üzüntüyü belirtmek için Mekke’ye gidip Mekke’liler’i müslümanlardan intikam almaya teşvik etti ve kendilerine yardım vaadinde bulundu. Bedir’de müslümanların hücumundan kurtulan Ebû Süfyân idaresindeki kervan Mekke’ye ulaşınca mal sahipleri bütün kârlarını savaş için harcamaya karar verdiler. Amr b. Âs ve Resûlullah’ın Bedir’de fidye almadan serbest bıraktığı şair Ebû Azze el-Cumahî’nin de aralarında bulunduğu dört kişilik bir heyet Mekke çevresindeki kabilelerden asker toplamak amacıyla görevlendirildi. Yıl boyunca

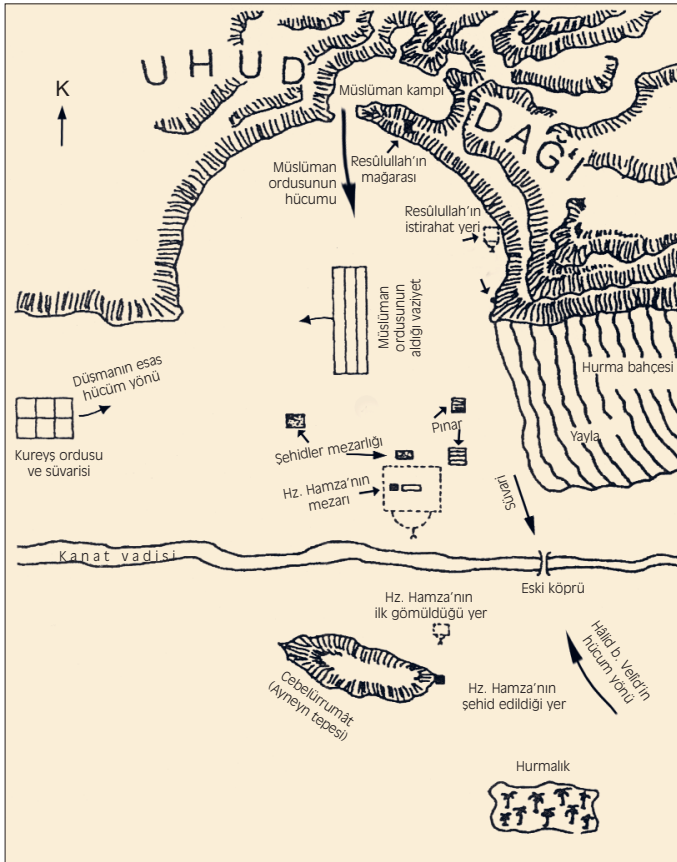
yapılan hazırlıklar sonucunda 2000'i ücretli toplam 3000 kişilik bir ordu teşkil edildi. Ebû Süfyan kumandasındaki orduda 700 zirhli, 200 atlı asker ve 3000 deve vardı. Kocalarını teşvik etmek ve onların yanında savaşmak üzere kadınlardan da orduya katılanlar oldu. Hz. Peygamber'in amacı Abbas bu hazırlıkları Mekke'den Gıfâr kabilesine mensup bir bedevi aracılığıyla Resûl-i Ekrem'e ulaştırdı. Huzâa kabilesinden Amr b. Sâlim de birkaç arkadaşıyla Medine'ye gelip Kureys ordusu hakkında Resûlullah'a bilgi verdi. 25 Ramazan'da Mekke'den hareket eden Kureys ordusu 5 Şevval'de Zülhuleyfe'ye ulaştı. Akik vadisini takip ederek Medine'nin kuzeyindeki Zegâbe mevkiinde konakladı. Burası develerin ve atların otlak ve su ihtiyacını karşılamaya elverişli bir yerdi.

Hz. Peygamber görevlendirdiği Enes b. Fedâle, kardeşi Müennis ve Hubâb b. Münzir gibi sahâbiler vasıtasıyla Medine'ye doğru ilerlemekte olan müşrik ordusunun durumu, asker sayısı ve konak yerlerine dair bilgi edindi. Düşmanın Medine'ye yaklaştığı cuma gecesi şehrin etrafında nöbet tutuldu. Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr, Mescid-i Nebevî'de Resûl-i Ekrem'in kapısında sabaha kadar beklediler.

Resûlullah düşmana nasıl karşılık verileceği hususunda sahâbilerle istişare etti. Kendisi gördüğü bir rüya üzerine Medine'de kalınmasını, kadınların ve çocukların kalelere yerleştirilerek savunma savaşı yapılmasını tercih ettiğini belirtti. Özellikle Bedir Gazvesi'ne katılmayan gençler ve Hz. Hamza, Sa'd b. Ubâde, Nu'mân b. Mâlik düşmanla şehir dışında savaşılmasında ısrar ettiler. Resûl-i Ekrem yenilgiye uğramalarından endişe duyduğunu bildirmesine rağmen çoğunluğun görüşüne uyularak karar verildi. Hz. Peygamber cuma namazının ardından bir konuşma yaparak sabırlı oldukları takdirde zafere elde edeceklerini ifade etti. İkinci namazından sonra hazırlıklarını tamamlayan müslümanlar Mescid-i Nebevî'de toplanmaya başladılar. Daha önce meydan savaşı için ısrar edenler evinden dışarı çıkan Resûlullah'a tutumlarından dolayı pişmanlıklarını belirttiler ve savaşın nerede yapılacağı konusunda kendisinin karar vermesini istediler. Resûl-i Ekrem onlara şöyle dedi: "Bir peygamber zirhını giydikten sonra Allah onunla düşmanları arasında hüküm verinceye kadar çıkarmaz. Eğer sabreder ve görevinizi yaparsanız Allah zaferi size ihsan edecektir" (Vâkıdî, I, 214).

Resûlullah, Medine'de âmâ sahâbî Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil bırakarak ikisi atlı, 100'ü zirhli 1000 kişilik bir kuvvetle yola çıktı. Seniyye tepesine gelindiğinde münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün müttefiki olan 600 kişilik bir yahudi birliği orduya katılmak istediye de Hz. Peygamber bunu kabul etmedi. Ensardan bazıları müttefikleri diğer yahudilerden yardım talep etmeyi teklif edince de, "Bizim onlara ihtiyacımız yoktur" dedi. Şeyhayn mevkiinde orduyu teftiş etti ve yaşı küçük olanları geri çevirdi. Ancak Râfi' b. Hadîc'in iyi ok attığı söylenince ona izin verdi. Ardından Râfi'i güreşte yenen Semûre b. Cündeb'e de müsaade etti. Zeyd b. Sâbit, Üsâme b. Zeyd, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah b. Ömer gibi çocuk sahâbiler geri çevrilenler arasındaydı. İslâm ordusu geceyi Şeyhayn'da geçirdikten sonra Uhud dağına doğru yoluna devam etti. Bu sırada Resûl-i Ekrem, orduyu kısa yoldan ve düşmanla karşılaşmadan Uhud'a götürebilecek bir kılavuz isteyince Ebû Hasme el-Ensârî bu görevi üstlendi. İslâm ordusu 7 Şevval 3 (23 Mart 625) tarihinde Cumartesi sabahı Uhud dağına vardı. Sabah namazı burada kılındı. Ordu arkasını Uhud dağına verip Ayneyn tepesini soluna, güneşi de arkasına alıp Medine'ye doğru saf tuttu. Abdullah b. Übey, "Ben meydan savaşına taraftar değildim. Muhammed çocukluğun sözüne uydu, bizim sözümüze itibar etmedi" diyerek 300 kişilik taraftarıyla birlikte ordudan ayrılıp Medine'ye döndü. Onun ve taraftarlarının Uhud'a varmadan önce Şavt mevkiinde ordudan ayrıldığı da nakledilir. Hz. Peygamber sayısı 700'e düşen orduyu savaş düzenine koydu ve en büyük sancağı Mus'ab b. Umeyr'e verdi. Ordunun sağ ve sol kanatlarına, öndekilere ve arkadakilere kumandanlar tayin etti. Ardından cihadın önemi hakkında bir konuşma yaptı. Düşmanın cephe gerisinden saldırıp İslâm ordusunu arkadan vurmasını önlemek için Abdullah b. Cübeyr kumandasındaki elli okçuyu Uhud dağının karşısında, ordusunun sol tarafında kalan, daha sonra Cebelürrümât (okçular tepesi) diye adlandırılan Ayneyn tepesine yerleştirdi. Okçulara, galip gelirse bile ikinci bir emre kadar kesinlikle yerlerinden ayrılmamalarını, düşman ordusunun arkadan saldırması halinde ok atarak onları geri püskürtmelerini emretti.

Bu sırada Ebû Süfyan kumandasındaki müşrik ordusu da Zegâbe'den Uhud'a geldi. Kureys ordusu Uhud'a doğru yola çıktığında Hâlid b. Velîd'in emrindeki bir süvari grubu ordudan ayrıldı. Bunlar muh-

Uhud savaş meydanının krokisi

UHUD GAZVESİ

temelen daha sonra savaş başladığında dağın çevresini dolaşıp savaş alanına geldiğinden müslümanlar onları farketmemiştir. Medine'yi arkalarına, Uhud'u önlerine alıp yüzleri güneşe karşı gelecek şekilde savaş düzeni alan müşrik ordusunun bayraktarlığını Abdüddâroğulları yapmaktaydı ve aralarında 100 okçu vardı. Ebû Süfyân'ın yanında karısı Hind ve iki put da bulunmaktaydı. Orduya katılan kadınlar def çalıp Bedir'de öldürülen yakınları için ağıtlar yakarak Kureyşliler'i cesaretlendiriyordu.

Savaş mübâreze ile başladı. Kureyş ordusundan ileri atılan ordu sancaktarı Talha b. Ebû Talha'yı Hz. Ali, Talha'nın ardından meydana çıkan kardeşi Osman'ı da Hamza öldürdü. Savaşın kızışmasıyla düşman ordusunun merkezine kadar ilerleyen müslümanlar yirmiden fazla müşriği katletti. Müşrik ordusunun sancaktarları ölmüş ve sancağı yerden kimse kaldıramamıştı. Müslüman askerler, düşmanı savaş alanından uzaklaşmaya kadar kovaladıktan sonra kesin galibiyet kazanıldığı düşüncesiyle ganimet toplamaya başladılar. Ayneyn tepesindeki okçuların çoğu da düşmanın bozguna uğradığını görünce ganimetten mahrum kalmamak için yerlerini terketti. Bu sırada müslümanları arkadan vurmak için fırsat kollayan Hâlid b. Velîd harekete geçti. Yerlerinden ayrılmayan ve kendisini durdurmaya çalışan Abdullah b. Cübeyr ile on arkadaşını şehid ettikten sonra Ayneyn tepesinin doğusundan ilerleyerek İslâm ordusunun arkasına sarkan Hâlid b. Velîd ganimet toplamakla uğraşan müslüman askerler üzerine âni bir baskın yaptı. Bunu gören Kureyş ordusu da geri dönüp saldırıya geçti. İki kuvvet arasında kalan müslümanlar paniğe kapıldı. Bir kısmı silâhlarını bırakmış ve saflar bozulmuştu. Tekrar silâha sarılıp çarpışmaya başladıkları sırada Hz. Hamza, Vahşi b. Harb tarafından şehid edildi. İbn Kamîe, Hz. Peygamber'in yanına kadar sokulup bir kılıç darbesiyle onu yüzünden yaraladı, aldığı darbenin etkisiyle Hz. Peygamber'in miğferi ikiye bölününce halkaları yüzüne battı. Utbe b. Ebû Vakkâs'ın attığı taşla alt dudağı yarıldı ve bir diş kırıldı. Abdullah b. Şihâb'in darbesiyle de alınından yaralandı. Übey b. Halef, Resûl-i Ekrem'i öldürmek için harekete geçtiyse de Resûl-i Ekrem bir mızrakla onu atından düşürdü. Übey bunun etkisiyle Mekke'ye dönerken yolda öldü. Resûlullah, Medine'den Mekke'ye gidip müşriklere destek veren Ebû Âmir'in savaştan önce kazdirdiği çukurlardan birine düştü

ve diz kapakları yaralandı. O durumda bile, "Ey rabbim! Kavmime hidayet et, çünkû onlar gerçeği bilmiyor" diye dua etti.

Hız. Ebû Bekir, Ömer ve Ali ile birlikte bir grup sahâbi Hz. Peygamber'i korumak için etrafında bir halka oluşturdular. Ebû Dücâne vücuduyla onu bir kalkan gibi koruyor, Sa'd b. Ebû Vakkâs da düşmana ok atıyordu. Düşmanın kılıç darbelerine karşı Resûl-i Ekrem'i koruyan Talha b. Ubeydullah aldığı yaranın etkisiyle çolak kaldı. Bu arada Mus'ab b. Umeyr, İbn Kamîe tarafından şehid edildi. Bunun üzerine Resûlullah sancağı Hz. Ali'ye verdi. Mus'ab'ı öldüren İbn Kamîe, Hz. Peygamber'i öldürdüğünü sanmış ve Peygamber'in öldürüldüğünü etrafa yaymaya başlamıştı. Bu şâyianın etkisiyle müslümanlar panik içerisinde dağılmaya başladılar. Bazıları parolayı unuttu, bu durum birbirlerini öldürüp yaralamalarına yol açtı. O esnada Resûl-i Ekrem'i gören Kâ'b b. Mâlik, "Ey müminler, müjde! Resûlullah burada" diye haykırınca müslümanlar toparlandı. Hz. Peygamber, etrafında sahâbiler olduğu halde Uhud kayalıklarına çekildi. Bu sırada Ebû Süfyân ve arkadaşları kayalıklara doğru ilerlemeye kalkıştıysa da müslümanlar attıkları taşlarla düşmanları uzaklaştırmayı başardılar. Savaş böylece sona erdi. Hz. Fâtıma, Âişe, Ümmü Eymen, Ümmü Süleym ve Ümmü Umâre'nin de aralarında bulunduğu on veya on dört kadın sahâbi savaş alanına yiyecek ve su getirdi; yaralıların tedavisiyle ilgilendi. Hz. Fâtıma babasının yüzündeki kanları temizlemeye çalıştı ve kanamayı durdurmayı başardı. Hz. Ali, Resûl-i Ekrem'in yaralarını yıkamak için dağdaki tabii havuzlardan kalkanına su doldurarak getirdi. Resûlullah yaralı olduğu için öğle namazını oturarak kıldı; sahâbiler de ona uyup oturarak kıldılar. Ebû Süfyân, savaş alanından ayrılmadan önce Hz. Muhammed'in, Ebû Bekir ve Ömer'in sağ olup olmadığını merak ediyordu. Teker teker isimlerini söyleyerek seslendiyse de Hz. Peygamber'in emriyle kimse cevap vermedi. Bunun üzerine, "Eğer sağ olsalardı cevap verirlerdi, üçü de ölmüş ve iş bitmiş" deyince Hz. Ömer dayanamayıp, "Yalan söyledin Allah'ın düşmanı! Saydıklarının hepsi sağdır ve buradadır" dedi. Ebû Süfyân'ın, "Savaş sırayladır; bugün Bedir Savaşı'na bedeldir" sözlerine mukabil Hz. Ömer, "Evet ama eşit değiliz. Zira bizim ölülerimiz cennette, sizin ölüleriniz cehennemdedir" karşılığını verdi. Ebû Süfyân, "Gelecek yıl sizinle Bedir'de buluşalım ve savaşalım" diye meydan okuyunca Hz. Peygamber'in em-

riyle Hz. Ömer, "Olur, inşallah!" dedi. Bir yıl sonra Resûl-i Ekrem ashabıyla Bedir'e gelerek bir hafta boyunca Mekkeliler'i beklemiş, ancak Ebû Süfyân ve ordusu savaş yerine gelme cesareti gösterememiştir (bk. **BEDRÜ'L-MEV'İD**). Uhud'da yirmiden fazla kayıp veren Kureyş ordusu daha sonra savaş alanını terkedip Mekke'ye doğru ilerlemeye başladı. Resûlullah, düşman ordusunun Medine'ye saldırıp saldırmayacağını anlamak üzere Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı, bazı kaynaklara göre ise Hz. Ali'yi görevlendirmişti.

Uhud Gazvesi'nde müslümanlar yetmiş şehid vermiş, Hanzale b. Ebû Âmir dışındaki şehidlerin hepsine işkence yapılmış, organları kesilmiştir. Müşrikleri destekleyen Hanzale'nin babası Ebû Âmir oğlunun cesedine işkence yapılmasına engel olmuştur. Vahşi, Hz. Hamza'nın ciğerini sökerek Bedir Gazvesi'nde babası, amcası ve kardeşi öldürülen Ebû Süfyân'ın karısı Hind'e götürmüş, Hind ciğerden bir parçayı ağzına alarak çiğnemiş, Vahşi'ye de mükâfat olarak ziyet eşyalarını vermiştir. Resûl-i Ekrem amcası Hamza'nın ciğerinin çıkarıldığını, burnunun ve kulaklarının kesildiğini görünce çok üzülmüş, halası Safiyye kardeşi Hamza'nın şehid edildiğini duyunca savaş alanına gelmiş, büyük bir üzüntü içinde dua ve istîğfarda bulunmuştur. Şehidler ikişer üçer kişi olarak aynı kabirde kefensiz ve üzerlerindeki elbiselerle birlikte defnedildi. Bazı müslümanlar Uhud'da şehid olan yakınlarının naasını Medine'ye götürmüş, bunu duyan Resûlullah şehidlerin öldürüldükleri yerde gömülmesi emrini verince cenazeleri tekrar savaş meydanına getirip burada defnetmiştir (İbn Hişâm, III, 102-103). Hz. Peygamber, Uhud şehidlerinin defninden sonra sahâbilerle birlikte Medine'ye döndü

Uhud Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in bir ara sığındığı kaya aralığı

ve akşam namazını burada kıldı. Hemen ertesi gün Kureyş müşriklerine müslümanların kendilerinden korkmadığını göstermek için Hamrâülesed Gazvesi'ne çıktı.

Bu savaşta İslâm ordusunun uğradığı yenilgi ve düşman tarafından şehidlere yapılan muamele müslümanları üzüntüye boğdu. Medine'deki münafıklar ve yahudiler ise sevinçlerini belli etmekten çekinmediler; Resûl-i Ekrem, İslâm ve müslümanlar hakkında küçültücü ifadeler kullanmaya başladılar. Hz. Ömer, Resûlullah'ın yanına gelerek Medine'de bu tür incitici davranışlarda bulunan münafık ve yahudileri öldürmek amacıyla izin istedi. Hz. Peygamber, Allah'ın İslâm'a yardım edip onu üstün kılacağını belirttiğinden sonra yahudiler için, "Onlar bizim zimmetimizdedir, ben onları öldüremem"; münafıklar için de, "Ben 'lâ ilâhe illallah Muhammedü'r-resûlullah' diyen kişiyi öldürmekten nehyedildim" diyerek Hz. Ömer'e izin vermedi (Vâkîdî, I, 317-318). Resûl-i Ekrem, Uhud şehitlerini her yıl ziyaret etmiş, onlara Allah'tan mağfiret dilemiş, vefatına yakın zamanda da şehidlere bir ziyarette bulunmuştur. Kendisinden sonra Hulefâ-yi Râşidîn ve diğer birçok sahâbî de onun bu uygulamasını sürdürmüştür.

Uhud Gazvesi müslümanlar için ders ve ibretle doludur. Resûlullah her zaman olduğu gibi bu savaşta da istişareye önem vermiş, Ayneyn geçidine yerleştirdiği okçuların onun emrine uymamaları ve yerlerinden ayrılarak ganimet toplamaya başlamaları savaşın seyrini değiştirmiştir. Bu da zaferin sabırla ve kumandanın emirlerine itaatle kazanılabileceğini göstermektedir. Ganimet elde etme arzusu Allah rızasını kazanmanın ve Hz. Peygamber'e itaatin önüne geçmiş, bu durum yenilgiye yol açmıştır. Öte yandan müslümanlar Uhud'da fazla kayıp vermekle birlikte ezilmemiş, hatta savaşın sonuna doğru toparlanarak düşmanı takip etmiştir. Geri dönüp onlarla savaşma cesareti gösteremeyen müşrikler birçok müslümanı öldürüp intikam duygularını tatmin etmiş, ancak müslümanları ortadan kaldırma ve Medine'yi işgal etme amaçlarını yine gerçekleştirememiştir.

Kur'an-ı Kerim'de özellikle Âl-i İmrân ve Enfâl sûrelerinde Uhud Gazvesi hakkında birçok âyet yer almaktadır. Bu âyetlerde müşriklerin mallarını insanları Allah yolundan saptırmak için harcadıkları (el-Enfâl 8/36), Allah kendilerine yardım ettiği halde müslümanlardan iki grubun bozulmaya yüz tuttuğu (Âl-i İmrân 3/122), müs-

lümanların gevşeklik göstermemesi ve üzüntüye kapılmaması gerektiği, çünkü inananların üstün geleceği (Âl-i İmrân 3/139), müslümanların acıya uğradığı, buna karşılık düşmanlarının da benzer bir acıya mâruz kaldığı, bu şekilde Allah'ın günlerinin insanlar arasında döndürüp durduğu (Âl-i İmrân 3/140), Hz. Muhammed'in ancak bir peygamber olduğu ve ondan önce de birçok peygamberin gelip geçtiği, onun ölmesi veya öldürülmesi durumunda müslümanların bunu sabırla karşılayıp dinlerinde sebat etmeleri gerektiği (Âl-i İmrân 3/144), Uhud'da başlarına gelen musibetin kendi kusurlarından kaynaklandığı (Âl-i İmrân 3/165), bunun da kimin mümin kimin münafık olduğunun anlaşılması bakımından Allah'ın izniyle gerçekleştiği (Âl-i İmrân 3/166-167), Allah yolunda öldürülenlerin "ölü" değil "diri" oldukları ve Allah'ın büyük nimetlerine ulaşmış olmanın sevincini yaşadıkları (Âl-i İmrân 3/169-170) gibi hususlara işaret edilmektedir (Vâkîdî, I, 319-329).

Uhud şehitlerinin defnedildiği Meşhed-i Uhud denilen yerin bir kısmının sel yatağına yakın olması ve Medine'nin su ihtiyacını karşılayan kanalın buradan geçmesi sebebiyle bazı kabirler kırk altı yıl sonra Cennetülbaki'e nakledilmiş, Hz. Hamza ile birlikte şehitlerin çoğu orada kalmıştır. Ömer b. Abdülaziz'in Medine valiliği sırasında başlattığı, Resûl-i Ekrem zamanına ait hâtıraların korunmasına yönelik faaliyetler Abbâsîler devrinde de sürdürülmüş, Resûlullah'ın yaralandığı alanla şehid sahâbîlerin kabirlerinin olduğu yerlere açıklayıcı işaretler konulmuş, bazı kabirlerin üzerine kubbeli mezarlar yapılmıştır. Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh'ın annesi de Hz. Hamza'nın mezarını türbe haline getirmiştir. Bu türbede Hamza'nın yanı sıra Mus'ab b. Umeyr ve Abdullah b. Cahş'ın kabirleri de bulunmaktaydı. Türbenin yanına daha sonra bugün Mescid-i Hamza adıyla bilinen mescid inşa edilmiştir. Çeşitli dönemlerde onarılan Hz. Hamza Türbesi'ni Kanûnî Sultan Süleyman 1543'te yeniden yaptırmıştır. Şehitliğin kuzey tarafında Resûl-i Ekrem'in yaralandığı alana 1849'da Sultan Abdülmecid, Kubbetüsenâyâ adı verilen bir kubbe inşa ettirmiştir. Mescid-i Hamza'nın doğusunda Hz. Hamza'nın şehid edildiği alanda yaptırılan kubbe de Kubbetülmasrar adı verilmiştir. Günümüzde hiçbir türbe ve mezar yapısının bulunmadığı Uhud Şehitliği etrafı duvar ve tel örgülerle çevrili boş bir alan olarak ziyaret edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Müsned*, III, 112; Vâkîdî, *el-Megâzî*, I, 199-334; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 64-177; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, II, 36-48; Belâzürî, *Ensâb*, I, 311-338; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), II, 499-533; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1384/1964, s. 173, 176; Makrîzî, *İm-tâ'u'l-esmâ'* (nşr. M. Abdülhamîd en-Nümeysî), Beyrut 1420/1999, I, 130-178; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, IV, 271-351; İbrâhîm Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Şareyn*, Kahire 1344/1925, I, 385-394; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Câhid), İstanbul 1925, IV, 24-80; Şîbî Nu'mânî, *İslâm Tarihi: Asrı Saadet* (trc. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1928, I, 368-379; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 233-238; a.mlf., *Hz. Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1981, s. 93-124; a.mlf., "Uhud", *İDMİ*, II, 31-38; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 50-270; M. Süleyman Selmân el-Mansûr Fûrî, *Rahmetün li'l-âlemîn* (trc. Muktedâ Hasan Yâsîn el-Ezherî), Bombay 1410/1989, I, 118-123; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2001, s. 141-149; *Hicaz Albümü: Fotoğraflarla Kutsal Topraklar* (metin: Necatî Öztürk; ed. Ahmet Özel; redaksiyon: Mustafa Sabri Küçükbaşçı), Ankara 2007, s. 141-144; Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul 2010, s. 111-127; C. F. Robinson, "Uhud", *EP* (İng.), X, 782-783.

MUHAMMED HAMİDULLAH – CASİM AVCI

UHUVVET

(bk. KARDEŞLİK).

UKAYL (Benî Ukayl)

(بنو عقیل)

Adnâniler'den Kays Aylân'a mensup bir Arap kabilesi.

Benî Âmir b. Sa'saa'nın en güçlü kolu olan Kâb'ın dört boyundan en büyüğüdür. Ukayl'in şeceresi Ukayl b. Kâ'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe (Kâ'b) b. Kays (b.) Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnân'a ulaşır (İbn Hazm, s. 288-290). Gerek mensuplarının çokluğu gerekse tarihte oynadıkları rol bakımından kabilenin meşhur kolları Rebîa, Amr, Hafâce, Ubâde ve Âmir'dir. İslâm'ın zuhuru sırasında Ukayl genellikle Necid ve Yemâme'nin kuzey bölgelerinde oturmaktaydı. Kaynaklarda bu bölgelerde yarı göçebe hayat süren Ukayl'e ait Tubâle sınırındaki Renye, Bişe, Niâm, Himva, Akiku Temre, Teslîs gibi çok sayıda su kaynağı ve hurma bahçesinin yanı sıra zengin maden yataklarından bahsedilmektedir (Hemdânî, s. 299, 312, 329; Bekrî, I, 304; II, 469). Günümüzde Devâsir vadisinde bulunan ve Hemdânî-